

**ТРУДОВЕ НА ВЕЛИКОТЪРНОВСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ
"СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ"**

Том 34, кн. 2

ФИЛОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

2004

**TRAVAUX DE L'UNIVERSITÉ "ST. ST. CYRILLE ET MÉTHODE"
DE V. TIRNOVO**

Tome 34, livre 2

FACULTÉ DE PHILOGIE

2004

**VII научна конференция на тема Проблеми на българската разговорна реч
11-12 юни 2004 г., Велико Търново**

**СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКИЯТ МАРКЕР
И РЕЧЕВАТА МУ ПРОЯВА**

(ПО НАБЛЮДЕНИЕ ОТ БЪЛГАРО-ВЛАШКА ЛИНГВИСТИЧНА СРЕДА)

Владислав Маринов

Велико Търново, 2004, V. Tirnov

С термина *социолингвистически маркер* в езиковедската литература се означава една от съставните части на сложния комплекс, наречен *социален статус на индивида*. Руският лингвист Карасик разглежда социалния статус в седем аспекта, като всеки един описва човека в различните му социални роли¹ (Карасик 2002: 10–19). За нас най-интересни са резултатите от съчетанието на етнокултурния аспект с останалите социално – демографски характеристики. Поради широкия диапазон на понятието *социолингвистически маркер* тук ще се спрем само на маркерите, свързани с образованието и възрастта.

В социолингвистиката информаторите се разпределят в три възрастови групи: 1) 20-25 год.; 2) 25-60 год.; 3) над 60 год. Всяка от тези групи е важна за изследването, като съвкупно представят динамиката на езика в гр. Брегово. В това изследване се спряхме на информатори от третата група, защото те са представители на езикова ситуация, която не се е променяла в продължение на поне две предишни поколения (преди и след Освобождението). Представителите на Втората група до известна степен определя езиковите норми и дори може да се каже, че те са балансирът между жаргона на най-младите и архаизма на най-възрастните. Но хората между 30 и 60 год. формират езика си в периода след 1944 г., когато промяната на обществено-икономическите условия води и до промяна на характера на езиковата ситуация. При тях влашкият език заема все по-непрестижно място като средство за общуване и състоянието на билингвизъм се трансформира за двадесет-тридесет години от влашко-български в българо-влашки (Маринов 2005: 353-354). За постигане на максимална достоверност на езиковите факти освен с възрастта се съобразихме и с образованието. В края на XIX в. повечето бреговчани са учели до четвърто отделение, а след това са се включвали в домакинската и земеделската работа на семейството си. Това четиригодишно обучение е било времето, когато детето е изучавало книжовен български език. Затова във всекидневния език, който използва най-възрастното население за битовите си разговори, се очаква да присъстват повече елементи от езика от началото на миналия век. Така

че и информаторите са предимно с начално образование. Анализирана е речта на осем информатора: четирима мъже и четири жени. От мъжете един е с висше образование, един – със средно и двама с начално. От жените една е с полувисше образование и три с начално. По социолингвистически маркер мъже – жени очакванията са, че женската реч ще бъде по-консервативна². Това е така, защото в началото на миналия век мъжете са имали повече възможности за излизане от рамките на селската общност, т.е. за напускане на билингвистичната среда. Те са могли да сравнят, и съответно да коригират до известна степен, българската си разговорна реч с тази в казармата или с тази на пазара в съседното село. Докато жените не са имали толкова възможности и затова тяхната реч съдържа повече контрастни маркери³. Един от най-ярките фонетични маркери е средноевропейското *l* в неограничена позиция. Наблюдава се в речта на трите жени с начално образование:

– **пред друг консонант**

[престилк'и] ; [приятелки] [йабълк'и] ; [вълна]

– **пред предна гласна**

[poлето] ; [коледари]

– **пред задна гласна**

[лазарките] ; [училиа] ; [волове] ; [блузь]

– **в абсолютно краесловие**

[имал] ; [прекарал] ; [kal]

Наличието на средноевропейското *l*, което неутрализира опозицията *т в ъ р д о с т ~ м е к о с т* при латерала *l*, е една от специфичните черти на говора на билингвите в Северозападна България. Вероятно появата му е свързана с влиянието на румънския език, формирал първичната артикулационна база на по-възрастните информатори.

В областта на морфологията най-интересни са две особености, които се дължат на трансформацията на билингвизма от смесен в субординиран⁴. Първата е замяната на 3 л. мн.ч. с 3 л. ед.ч в сегашно време.

[без да знае наште]	знае < знайът
[момичета се събира]	събира < събират
[хората ни дава]	дава < дават

Това се дължи на вътрешния превод, който информаторите правят от влашки на български. Във влашкия говор формите за 3 л. ед. ч. и 3 л. мн.ч. сег. вр. съвпадат за разлика от румънския, където съвпадението е при 1 л. ед.ч. и 3 л. мн. ч. сег. вр.

Интерференцията от румънски най- добре се забелязва при употребата на глаголи в мин. неопр. вр. от жените. В румънския език се използва сложно минало време, което се образува аналитично със спомогателния глагол *a avea*, който се променя по число (am, ai, a, am, ati, au), + миналото причастие на глагола, което не се променя по род и число, за разлика от българското.

[йò ам лукрат] = аз съм работила, но и аз съм работил

[нòй ам лукрат] = ние сме работили

В записаната разговорна реч преобладава употребата на форми като:

[работил' съм] вм. работила съм

[прекарал' съм] вм. прекарала съм

[живял' съм] вм. живяла съм

Посочените две морфологични особености са уникални поради лингвистичните взаимоотношения между българския и румънския езици. Трябва да се отбележи, че всички по-характерни особености се проявяват след първите 2-3 мин. на разговора, когато темпът на речта става по-бърз и езиковото мислене се пренастройва. Започва *да се мисли на езика, а не за езика*. Освен това бяха спазени и другите основни изисквания на социолингвистическото интервю: темите бяха познати, битови; интервюиращият беше познат; обстановката беше позната (и осемте записа са правени в дома на информаторите). И въпреки всичко "*парадоксът на наблюдателя*" оставаше, заради диктофона, който не беше скрит. Тук важна роля изигра единият от маркерите, по които бяха

подбрани информаторите – възраст над 65 год. Той допринесе за по-бързото падане на бариерата между мислене и език. Пример за това е моментният превод и последвалите прояви на някой от морфологичните особености. Те, както и някой от фонетичните характеристики (тук беше отбелязана само една), определят мястото на тази разговорна реч извън класификациите на говорите в Северозападна България. И, въпреки че повечето от околните села са моноезични, говорът на гр. Брегово е запазил спецификата си, формирала през вековете, което допринася за по-пълното му и точно проучване.

БИБЛИОГРАФИЯ

Виденов, 1998 : Виденов, М. Социолингвистическият маркер. С., 1998.

Виденов, 2000 : Виденов, М. Увод в социолингвистиката. С., 2000.

Карасик, 2002 : Карасик, В. И. Язык социального статуса. М., 2002.

Маринов, 2004 : Маринов, В. Към някои характеристики на втория език при билингвите, Сборник от колоквиума по повод 70-годишнината на професор Хирмар Валтер, почетен доктор на ВТУ "Св. св. Кирил и Методий", В. Търново, 2005, 351-357.

Стойков, 2002 : Стойков, Ст. Българска диалектология, IV издание (фототипно). С., 2002.

Тодоров, 1936 : Тодоров, Цв. Северозападните български говори. Сборник за народни умотворения, кн. XLI, 1936.

БЕЛЕЖКИ

¹ Седемте аспекта са: социално-икономически; социометрически; ролеви; дистанционен; оценъчен; етнокултурен; динамически. Последният план поставя и въпросите за билингвизма.

² Консервативна от гледна точка на билингвизма, т.е. явленията ще са в по-архаичен вид, с по-малко интерференции.

³ Вероятно такъв е бил мотивът и на Цв. Тодоров при избора на информаторите си, както сам отбелязва. (вж. Тодоров 1936 : 6)

⁴ Смесен билингвизъм – една семантична база и едни трансформационни правила; субординиран билингвизъм – вторият език е синхронен превод на първия (повече у Виденов 2000 : 213).